

ตำราช้างในเอกสารโบราณ

นางสาวก่องแก้ว วีระประจักษ์
ผู้เชี่ยวชาญด้านภาษาโบราณ กรมศิลปากร

๑ วนฺทิตฺวา อัจฉริยปาถํ คชฺชภกฺษมเหสุรํ สพฺพโທສံ วนาสฺสนฺตุ ॥

วัตถุประสงค์

- ❖ เพื่อรวบรวมและเรียบเรียงให้เป็นหนังสือที่คนทั่วไปอ่านเข้าใจง่าย
- ❖ เพื่อให้เป็นหนังสือแนะนำ เผยแพร่ให้ผู้สนใจได้รู้จักเอกสารโบราณ มรดกภูมิปัญญาของชาติที่บรรพชนคนไทยได้สร้างสรรค์ไว้
- ❖ เพื่อเป็นเครื่องช่วยกระตุ้นและส่งเสริมให้ประชาชนคนไทยรำลึกถึง บุญคุณของช่าง ซึ่งทำคุณประโยชน์ไว้แก่บ้านเมืองให้ภาคภูมิใจ ในมรดกวัฒนธรรมของตน
- ❖ เพื่อช่วยกันรักษา สืบทอด และอนุรักษ์ให้คงอยู่กับบ้านเมือง และเผยแพร่อย่างกว้างขวางต่อไป

❖ **คัมภีร์คชลักษณ์**

❖ **คัมภีร์คชกรรม**

❖ คัมภีร์คชลักษณ์

ตำราให้ความรู้เกี่ยวกับการกำเนิดช้างขึ้นในโลก แบ่งได้ ๒ อย่าง คือ

❖ ช้างศุภลักษณ์ เป็นช้างที่มีลักษณะดี เป็นมงคล

❖ ช้างทุรลักษณ์ หรือ อัปลักษณ์ เป็นช้างที่มีลักษณะเลว
หรือ ลักษณะโทษ เป็นอัปมงคล

กำเนิดช่าง ๔ ตระกูล

- ❖ พระอิศวร เนมิตให้บังเกิดช่างตระกูล **อิศวรพงศ์**
- ❖ พระพรหมเนรมิตให้บังเกิดช่างตระกูล **พรหมพงศ์**
- ❖ พระวิษณุเนรมิตให้บังเกิดช่างตระกูล **วิษณุพงศ์**
- ❖ พระอัคนีเนรมิตให้บังเกิดช่างตระกูล **อัคนีพงศ์**

ข้างตระกูลอิศวรพงศ์

❖ข้างสกุลลักษณะ วรรณะกษัตริย์ มี ๘ หมู่ เรียกว่า **อัฐคชาธาร** ได้แก่

๑. อ้อมจักรวาล

๒. กัณฑ์หัตถิ หรือ คชกรรมหัตถิ
บางตัวเราใช้ชื่อว่า กัณฑ์ศ

๓. เอกหัตถิ

๔. กภาพกะหัตถิ หรือ กภาพหัตถิหัตถิ
บางตำราเรียกว่า กาลหัตถิ

๕. จตุรศก หรือ จัตุศก เป็นต้น

ตำราช่าง ฉบับหลวง รัชกาลที่ ๒
เลขที่ ๑๖๘

ชื่อว่า อ้อมจรรยาพา

อ หนึ่งทรมลภจณ ชื่ออ้อมจรรยา สุภลภณเลิศอง ภจภวอ้อมรรณ
กบภชัยพ พินิตคูศจรรย ภชัยน้นชันกว่ากัน ปตยภชัยณ เจ้าจรก
อยู่ต่างภจก ชื่อว่าอ้อมจรรยา ทำลภฤทธ ทำทวชน: โภยวิ ๓ ๓

ตำราช่าง ฉบับหลวง รัชกาลที่ ๒
เลขที่ ๑๖๘

ชื่อเสวกวพพรไสรภ

๕ คชลักษณ์รูปหนึ่งไสรภ ใหญ่ทวามตี บิรุทธธมตกรณ คีตุจคีตังวรชาก
จาวงมฤธา เป็นคิรฉวตคิมกต กตัททวชนทีกอชกประน ไกรวิหมินทน แลทอ
บอทนอปรภ ชื่อเสวกวพพรไสรภ งามส่วพลกรณ งามกัญแต่ไททมวรรม ๙๖๘

ข้างตระกูลพรหมพงศ์

❖ข้างสกุลลักษณะ วรรณะพราหมณ์ ๘ หมู่ อยู่ประจำทิศต่าง ๆ
ทั้ง ๘ ทิศ เรียกว่า **คชอัธทิศ** ได้แก่

๑. **ไอราพต** ทิศบูรพา ๒. **บุณฑริก** ทิศอาคเนย์

๓. **พราหมณ์โลหิต** ทิศทักษิณ

๔. **กุมภ** หรือ **กระมุท** ทิศหรดี

๕. **อัญชัน** หรือ **อังชัน** ทิศประจิม

ตำราช่าง ฉบับหลวง รัชกาลที่ ๒
เลขที่ ๑๖๘

ชื่อโยยภาพก

ตำราช่าง ฉบับหลวง รัชกาลที่ ๒
เลขที่ ๑๖๘

หนึ่งชื่อเกมทหกลี

ข้าง ๑๐ หมู จากเกสรดอกบัวที่พระพรหมได้มอบ ให้แก่นางเทพอัปสรหาลุปกาลี

❖นางเทพอัปสรได้เนรมิตให้บังเกิดบุตรเป็นข้าง
ตระกูลพรหมพงศ์ ๑๐ หมู ได้แก่

๑. ฉันทันต์

๒. อุโบสถ

๓. เหมหัตถี หรือ เหมหัสดี

๔. มงคลหัตถี

ตำราช่าง ฉบับหลวง รัชกาลที่ ๒
เลขที่ ๑๖๘

ชื่อบัณฑิตกฤษช

ตำราช่าง ฉบับหลวง รัชกาลที่ ๒
เลขที่ ๑๖๘

ช่างทรงเครื่อง

๑ กษหนึ่งทรงฉกษณบวร มิณณกฤษชา ช่างทรงเครื่องคินท์ ใหญ่สูงคกฉกษณเนคิน
สมบุรณกอิน ศรีท้วคังศรีชกท มิฤทธิกำลังเกช นุภพมหา มหิตริหวัภณนรก
มีทั้งบริวารฉนัง ขอบขอบกรวง แต่หย่อนกำลังฉอยลก กว้างทั้งบนทรนคณคช
สืบสารกำหนด เท้าบนทรกฤษชา ก ก

ข้างอำนวยการวงศ์ มีจำนวน ๑๔ หมู่

❖ เกิดจากการผสมกันระหว่างข้างอัฐทิศกับข้างหมู่อื่น ๆ เป็นข้างอีกกลุ่มหนึ่ง อยู่ในตระกูลพรหมพงศ์ ได้แก่

๑. เมฆ กำเนิดจาก พลายไธราพตกับพังอพนม

๒. อำนวยการสุประดิษฐ์ กำเนิดจาก พลายบุญทริก กับ พังสิงคณะ

๓. นิลกะ หรือ นิลภ กำเนิดจาก พลายพราหมณ์โลหิต กับ พังกนิลา

๔. ปีสลักส์ หรือ บิศลัก กำเนิดจาก พลายพราหมณ์โลหิต
กับ พังกนิลา

๕. มหาปัทมะ หรือ มหาปัท กำเนิดจาก
พลายกมุท หรือ กระจกมุท กับ พังอนุปัทมา

๖. อุบลมาลี กำเนิดจาก พลายกมุท หรือกระจกมุท กับ พังอนุปัทมา

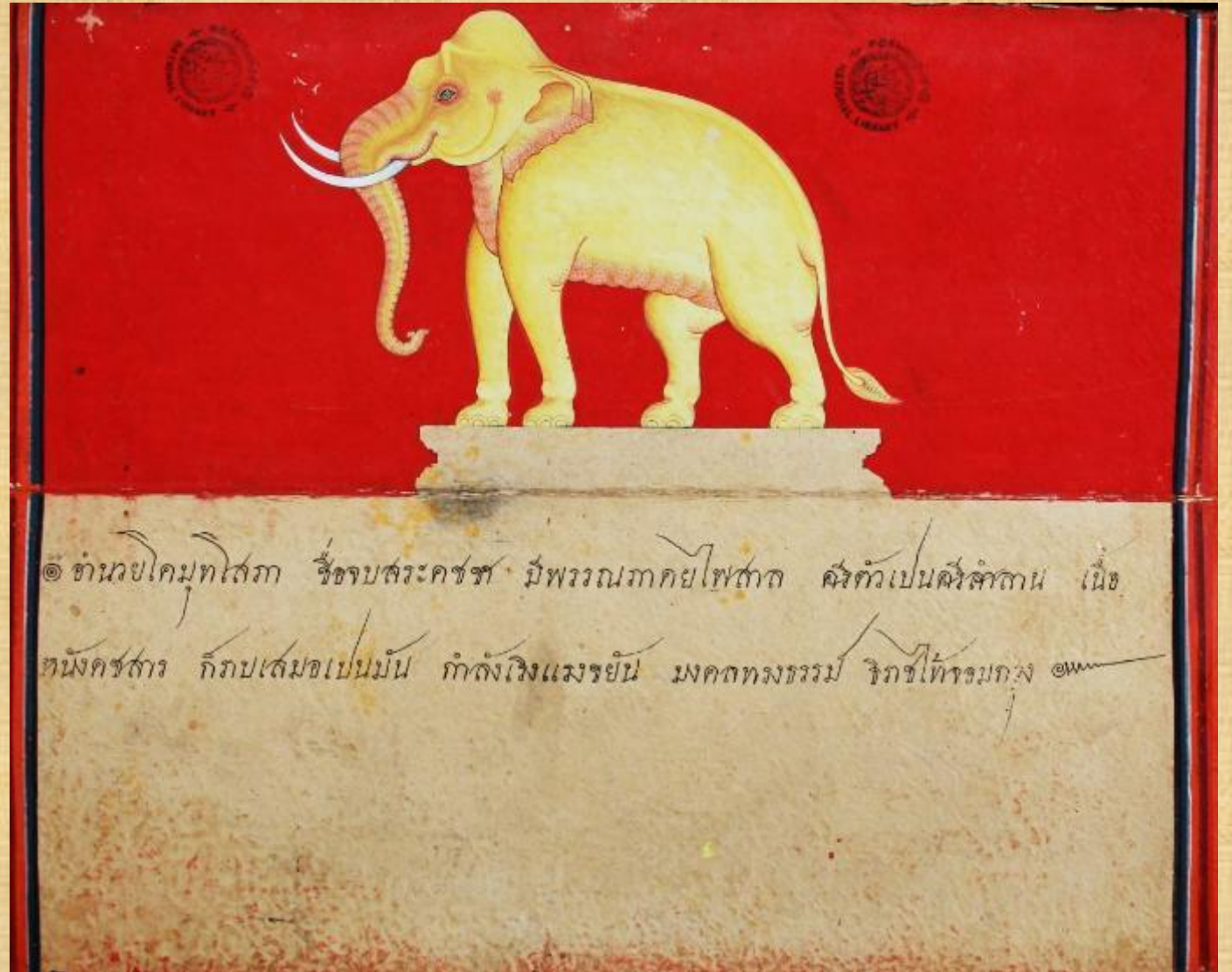
ตำราช่าง ฉบับหลวง รัชกาลที่ ๒
เลขที่ ๑๖๘

ขอมทปคมะไลภ

ตำราช่าง ฉบับหลวง รัชกาลที่ ๒
เลขที่ ๑๖๘

ชื่อจบสระคชท

ข้างตระกูลวิษณุพงศ์

❖ข้างสกุลลักษณะ วรรณะแพศย์ เกิดข้าง ๘ หมู่ นามว่า อัฐคช
ได้แก่

๑. สังขทนต์

๒. ตามพห้สตินทร์ หรือตามพะห้สติน

๓. ชมลบหรือชมลพ

๔. ลบชม หรือลพชม

๕. ครบกระจอก หรือครบกจอก

๖. พลุกสะด้า หรือ พลุกสด้า เป็นต้น

ตำราช่าง ฉบับหลวง รัชกาลที่ ๒
เลขที่ ๑๖๘

นามชื่อคามภทศคิน

๑) ซึ่งหนึ่งศุภลักษณะดีโอบ สมยคชไกร นามชื่อคามภทศคิน พวรรณภากยเพริศพร้อมเนติกิน
พิศท้าวภอิน ศรีทวตังศรีทงแก ท้าวทรรณนรเรืองแวง องค์ฮาทำแหง ไปกับแลเจ้าสงคราม จะ

ตำราช่าง ฉบับหลวง รัชกาลที่ ๒
เลขที่ ๑๖๘

กระบกระจอก

ช่างตระกูลอัคนิพงศ์

❖ เป็นช่างสกุลลักษณะ วรรณะศูทร เกิดช่างจำนวน ๔๗ หมู่
ได้แก่

๑. ประพัทจักรวาท์ หรือพัทธจักรวาล หรือพระพัทธจักรภาพ
๒. พระอุทธดม หรือ พระอรรถดม
๓. รัตนกุมพล หรือ รัตนกัมพล
๔. เสวตพระพร หรือเสวตรพพร
๕. ประทุมหัสดี หรือประทุมหัตถี เป็นต้น

ตำราช่าง ฉบับหลวง รัชกาลที่ ๒
เลขที่ ๑๖๘

ชื่อรัตนกมล

๖ ช้างหนึ่งมีนามเนติกนาย สมบูรณ์งามกาย พิพิทขพร้อมลกรถน ปลายงาทั้งสองข้างจาก
จากประต่านสองงา ค่างจากจีนทับซ้ายลง ชักต้องซึ่งไทยโดยจง พันทหนึ่งประสงค ถ้าบัก
พิบคินนาค ไทยไทยจีนไวพิท คับสุญวัทธนา สมบัติพิพิทขเพิ่มพูน ชื่อรัตนกมล
ตระกุด เป็นช้างนเรนทศว ธิราชปรกบไถยวี ๗ ๗

ตำราช่าง ฉบับหลวง รัชกาลที่ ๒
เลขที่ ๑๖๘

ชื่อสมพงษ์นิมมานะ

๑๑ คิริเสกการสีสมแห่งองกรวม กะกักกขกข กิ่งนิลประคิบลจกสี ชื่อสมพงษ์นิมมานะ ก
แก้มณ ทั้งเค็บแลทกษองไซ เปนกระกอดพวงษเผือกดำโก ท้าวทรรณูไชย องชหีบโคเรกตาม ก

คชชาติอัคนิพงศ์ ทุรลักษณ์ หรืออัปลักษณ์ ๘๑ หมู่

❖ ข้างตุรโทษ หรือตุรลักษณ์ะโทษ มี ๕ หมู่

๑. ข้างเขี้ยวข้างงา	๒. ทันตราบ	๓. ลุยกุทข์
๔. กินชีพ	๕. อุบัติไสย	

❖ ลหุโทษลักษณ์ะ มี ๖ หมู่

๑. เหยียบพระเพลิง	๒. เดาะहुต	๓. เดาะขุม
๔. วรโยก	๕. วรลับ	๖. โปกกันโดน

ตำราช่าง ฉบับหลวง รัชกาลที่ ๒
เลขที่ ๑๖๘

คชนี้ชื่อว่าพำลา

ตำราช่าง ฉบับหลวง รัชกาลที่ ๒
เลขที่ ๑๖๘

คชหนึ่งชื่อไชวชไล

๑ คชหนึ่งชื่อไชวชไล เสียวท่าเชื่อนกไล ธิพวรรณลักษณพิการ แดะโถกท่าก้อย
ลงยาน ทตั้งโองคชสาร แดะทักยกะคัพทงสง เระ:โถลคกอย่รยง ทนไใหญ่
จักรง าทลือกทนังกะเพือมเมื่อเกว ถัมสิละลงมของเมิด ซ่าเพอพันเฮิน กิ่ง
ทั้งเทไไลปลอกกวง มีถันกรข้างพงพิง ไทโทชมวัง จังชื่อไชวชไล ๑๗

ตำราช่าง ฉบับหลวง รัชกาลที่ ๒
เลขที่ ๑๖๘

หนังสืออักษรศาสตร์

ตำราช่าง ฉบับหลวง รัชกาลที่ ๒
เลขที่ ๑๖๘

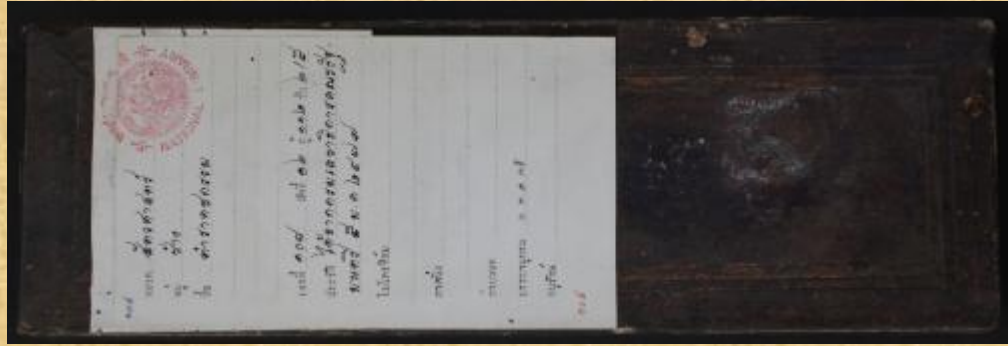
หนึ่งแถมชื่อแฉกชกาว

๑ หนึ่งแถมชื่อแฉกชกาว ควาลงสันทน แลทลงทิกองทวาทาย ชยงส์ทอยแครงทวาทาย
ทวงเรินทวักปทาย วังชื่อทวแฉกชกาว

วิชาคชกรรม

เป็นศาสตร์แขนงหนึ่งในคัมภีร์คชศาสตร์
มีเนื้อหากล่าวถึงเรื่องราวและกิจกรรมต่างๆ เกี่ยวกับช้าง
ได้แก่ การคล้องช้าง หรือจับช้าง การเลี้ยงดู ฝึกหัด
และควบคุมช้าง รวมทั้งการบริหารการรักษาโรคต่าง ๆ ของช้าง
เป็นต้น

ตำราคชกรรม เลขที่ ๑๐๘

แลกระทำการยกนลเจ็ทนั้โดยาภา แลให้ทกนแก้เค็วซซังทงปงกัวยมน
 ภาวะที่ ฐึฐุระณะธรรเจธายธราชฉัตรฉลยธฉเตฐุธิฐุภก ะ
 แลให้พุกทชืภาคทักการยกนลแก้ทโรยภาแลดกุกกึยพระเทพกรรมแลดกุก
 โดยสังเวย แลให้เข้ามกัเทพยกแลยภณูกระเทนิยคณรหเป็นกุกนแล ๑๐๘
 ๑ ฐึฐุฐุฐุฐุฐุ ฐึฐุ
 กุก
 ชืภาคทักการยกนลแก้ทโรยภาแลดกุกกึยพระเทพกรรมแลดกุก
 แลให้ไปปลุกขันมแลดกุกกึยพระเทพยกแลยภณูทงหลายกุกกุกกุกกุกกุก

ตำราเขียนข้าง เลขที่ ๙๕

พึงไปของพวกหนังสือ ให้ใส่ตามหมวด หมวดไปให้เรียบร้อย
 ลิงวาทกรรมที่แปลไว้แล้ว หรือมีที่พิมพ์ที่ใดอยู่
 ศึกษารูปแบบให้ตรงตามหลักเกณฑ์ที่ได้ (แล้วจึงลงมือ)
 ได้แล้วมาพิมพ์ใหม่ให้เรียบร้อย (แล้วจึงไปให้)
 ไปส่งของพิมพ์ที่ใดก็ได้ ๑๑ ๑๒ ๑๓ ๑๔ ๑๕ ๑๖ ๑๗ ๑๘ ๑๙ ๒๐
 ๒๑ ๒๒ ๒๓ ๒๔ ๒๕ ๒๖ ๒๗ ๒๘ ๒๙ ๓๐ ๓๑ ๓๒ ๓๓ ๓๔ ๓๕ ๓๖ ๓๗ ๓๘ ๓๙ ๔๐ ๔๑ ๔๒ ๔๓ ๔๔ ๔๕ ๔๖ ๔๗ ๔๘ ๔๙ ๕๐

กำเนิดครุปะกำ

ครุปะกำทั้ง ๔ คน

๑. พฤทธิบาทศ หรือพฤตมิบาทศ

๒. ครุบาทิยาย หรือปะติยาย หรือหมอเตมา

๓. ครุบา หรือหมอสะกำ

๔. หมอข้าง

หมอเสดียง คือ หมอซ้าย หรือควาญซ้าย

หมอสดำ คือ หมอขวา หรือควาญขวา

๕. ควาญข้าง หรือควาญ

เครื่องมือเครื่องใช้ในการคชกรรม

❖ เชือกปะกำ

❖ บ่วงบาต ใช้เชือกปะกำมาทำเรียกว่าเชือกบาต

❖ ไม้คั่นจาม

❖ ทาม หรือทามคอ ใช้สำหรับผูกคอช้างที่คล้องได้

❖ ไม้นางโยง

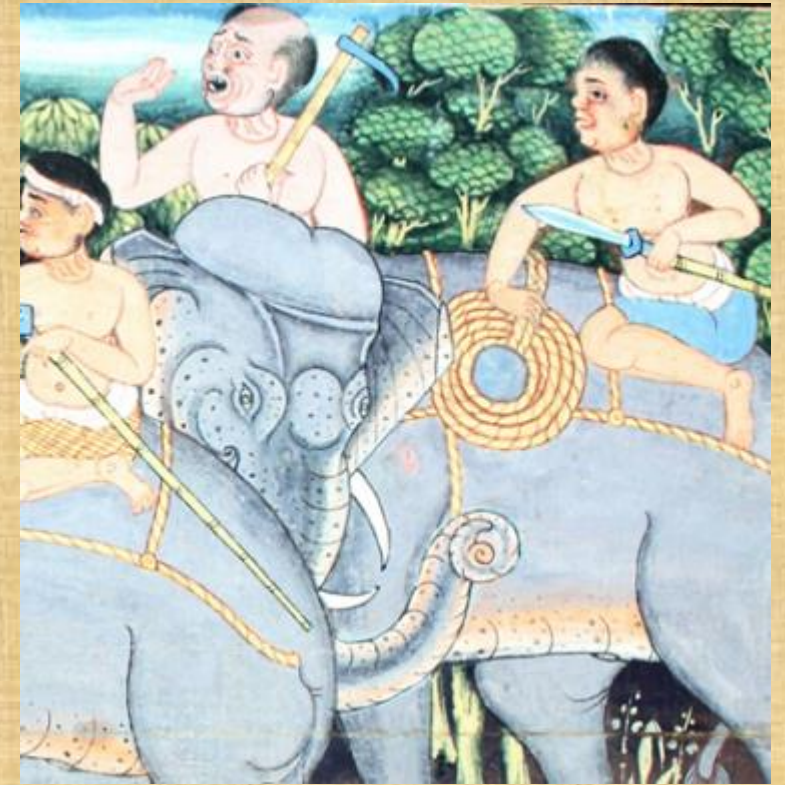
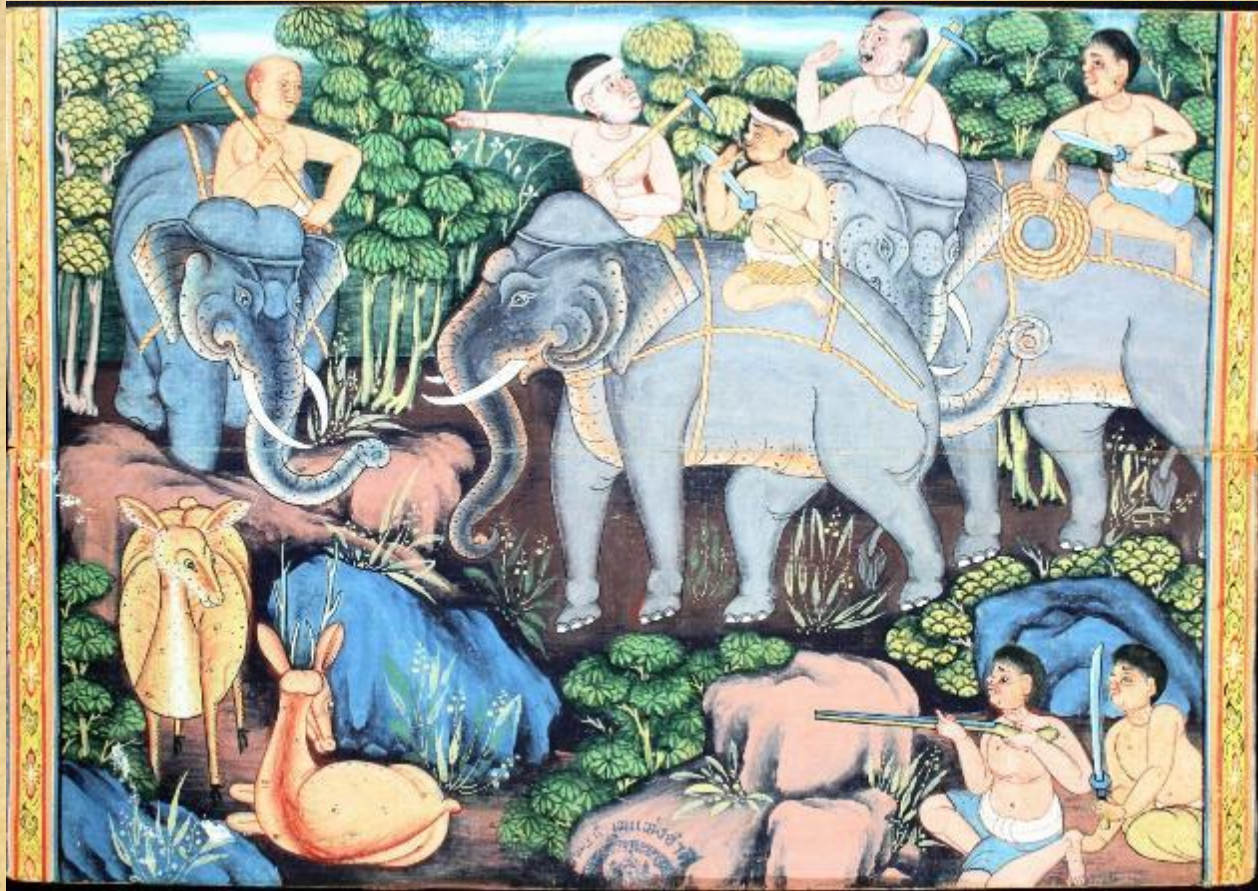
❖ สายลำโยง เชือกที่ใช้โยงมาจาก ทามคอ

❖ ไม้งกหรือดิ่ง ใช้ตีท้ายช้างต่อให้วิ่งเร็วขึ้น

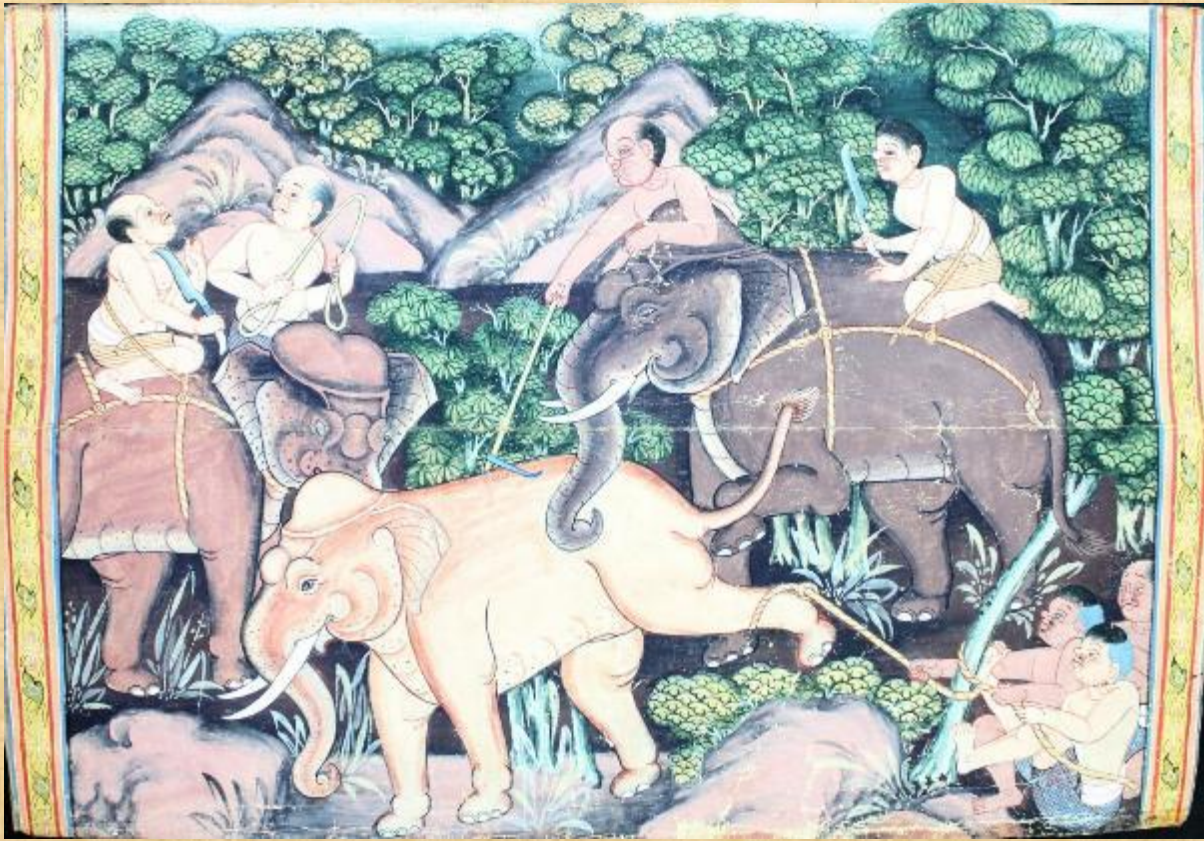
❖ เทพอาวุธ มี ๕ อย่าง คือ โสภา เสมา ชาลัก กีทาและพระเขมอ

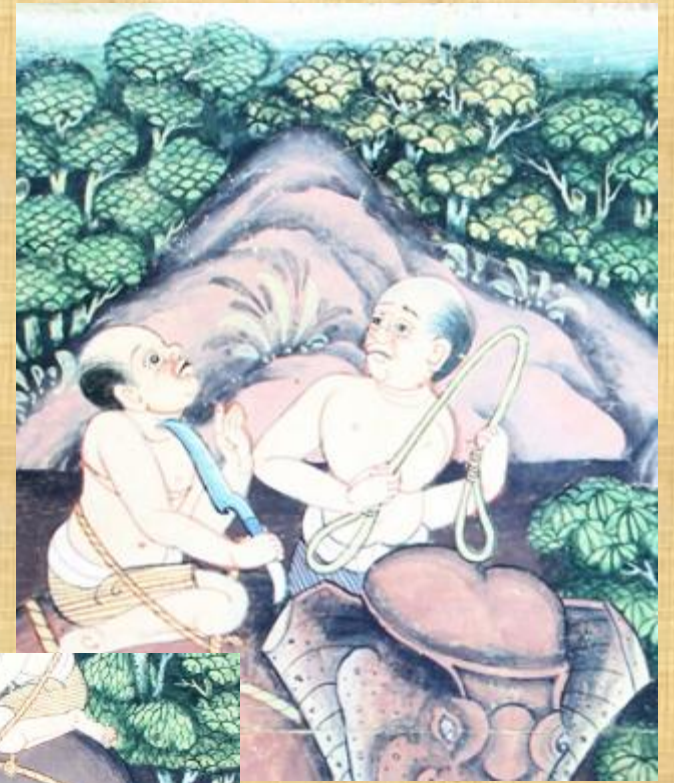
พฤษภมาส เลขที่ ๑๖๗

ตำราชี้ข้าง เลขที่ ๙๓

ตำราชี้ช้าง เลขที่ ๙๓

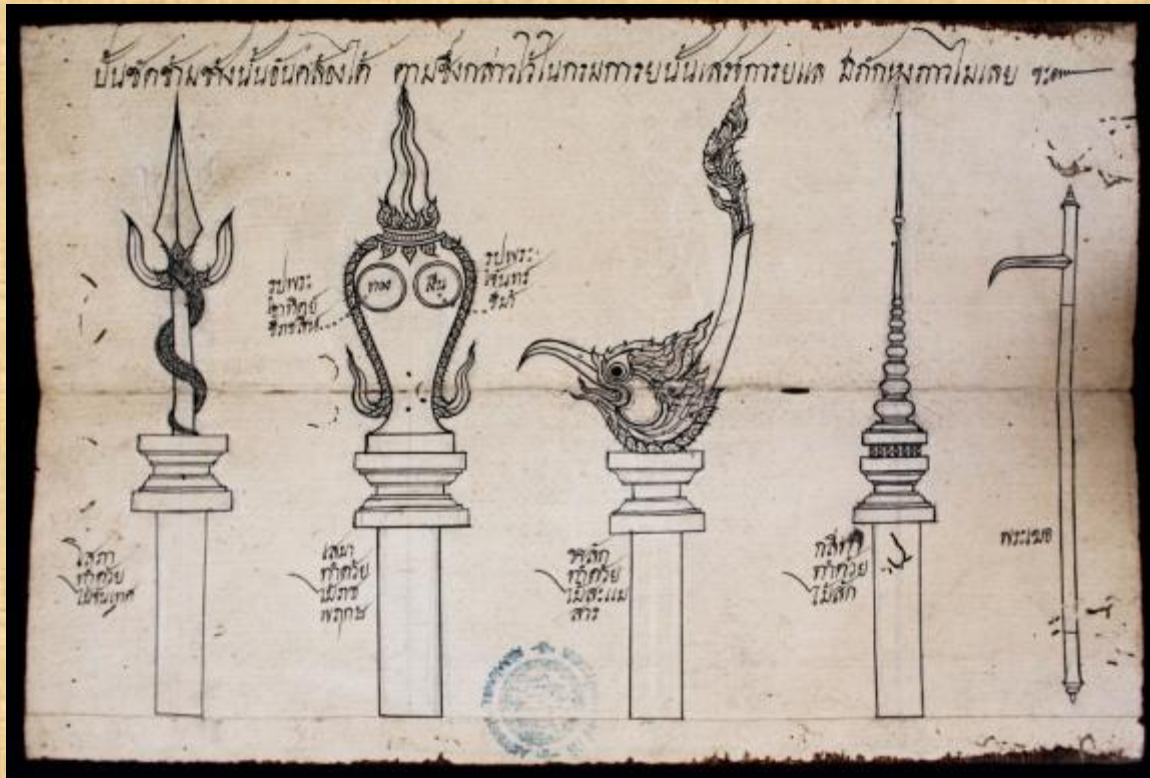

ภาพจากเฟสบุ๊ก : สันต์ สุดใจ

ภาพจากเฟสบุ๊ก : อนันต์ รักษาวงศ์

คชกรรม เลขที่ ๑๐๘

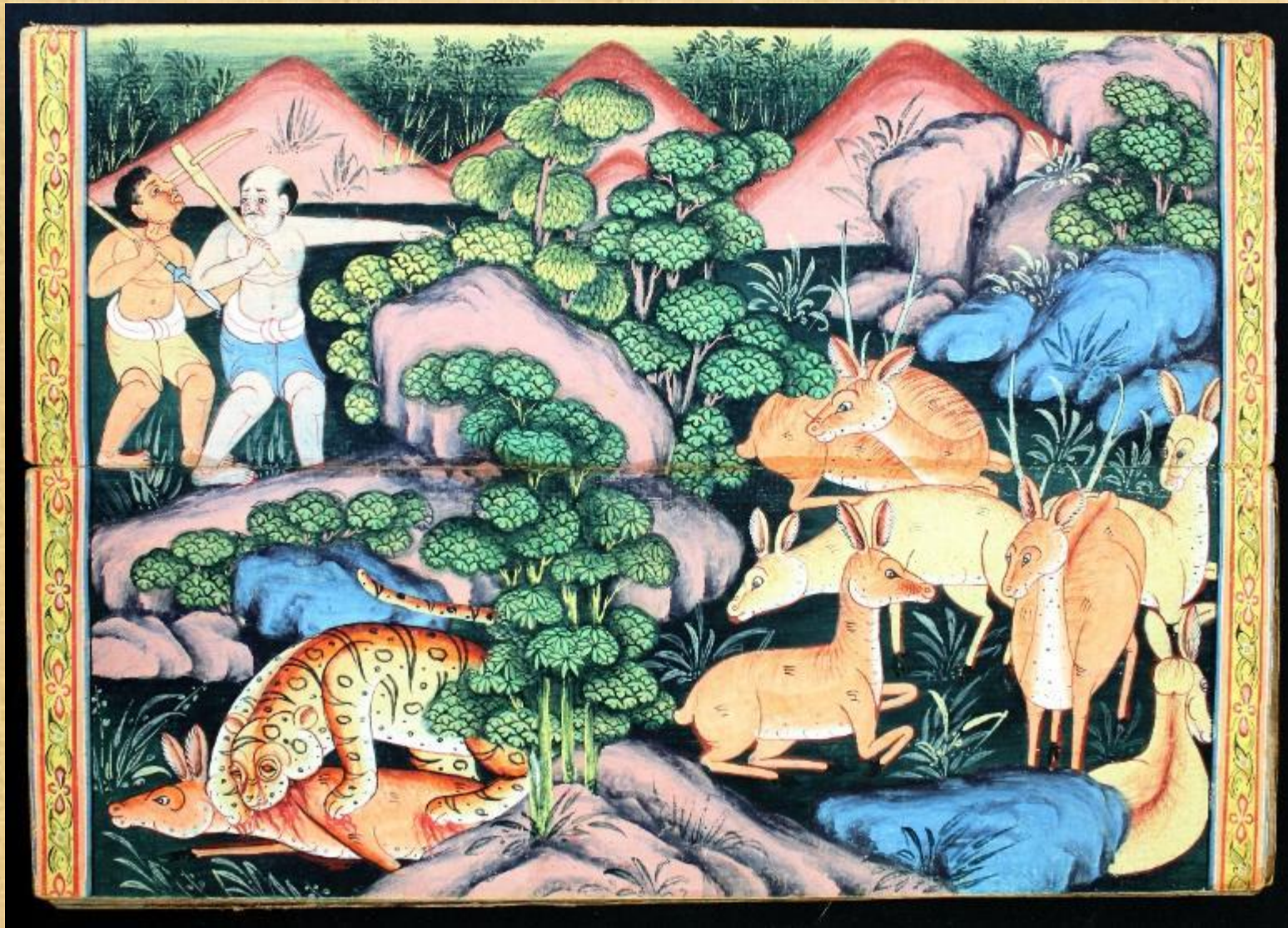
สมุดพระราชพิธีถนนไชยบาล เลขที่ ๑๖๕

ขอ และการทำขอ

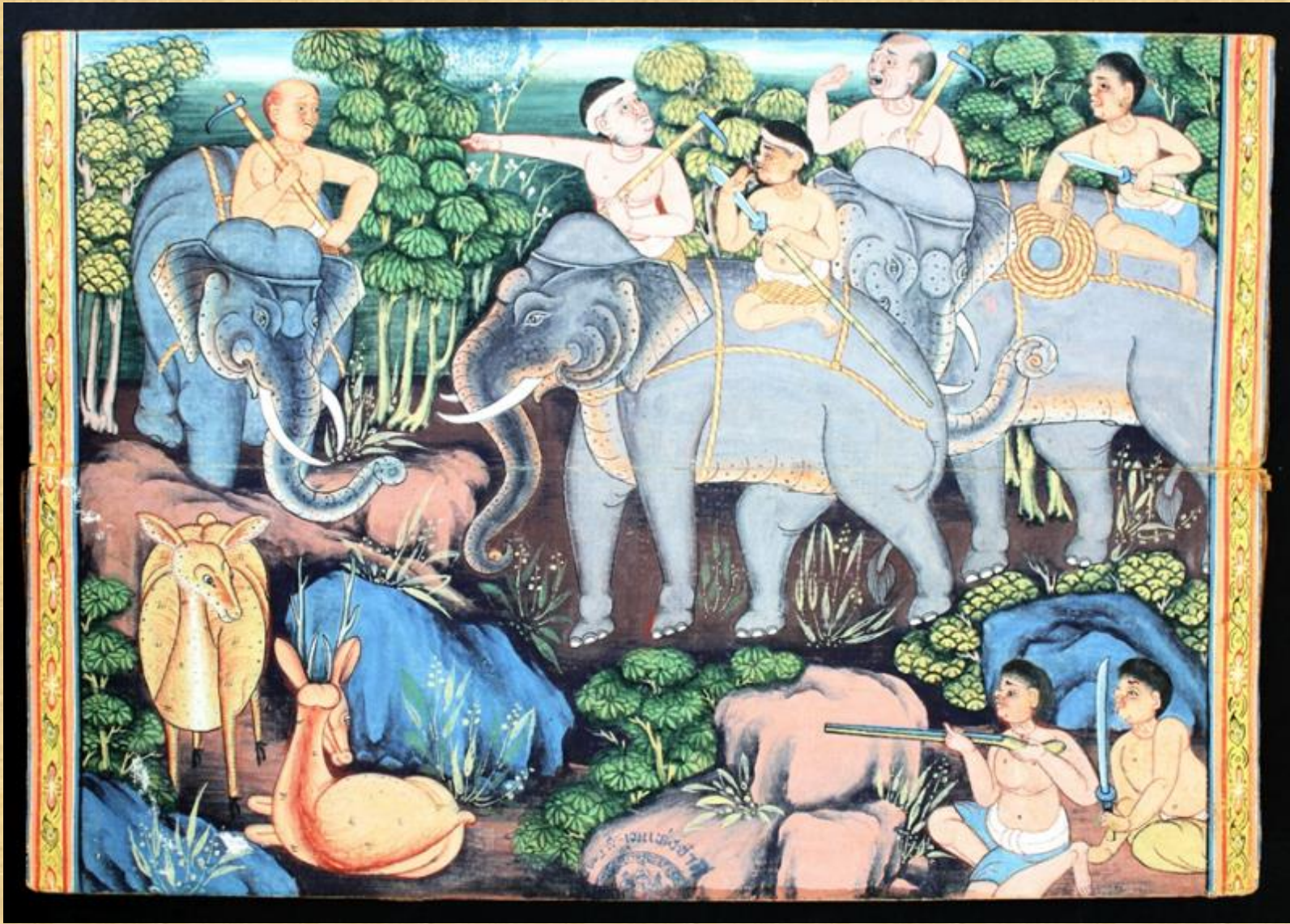
- ❖ เป็นอุปกรณ์ใช้บังคับช่างเพื่อให้เชื่อฟังปฏิบัติตามคำสั่ง
- ❖ การเลือกไม้ทำด้ามขอ
- ❖ การตีเหล็กทำหัวขอ
- ❖ สมุนไพรใช้ทำน้ำยาชุบเหล็กตีเป็นขอ
- ❖ การเข้าหัวขอ
- ❖ กลึงขอ
- ❖ การใช้ขอ

พฤกษศาสตร์

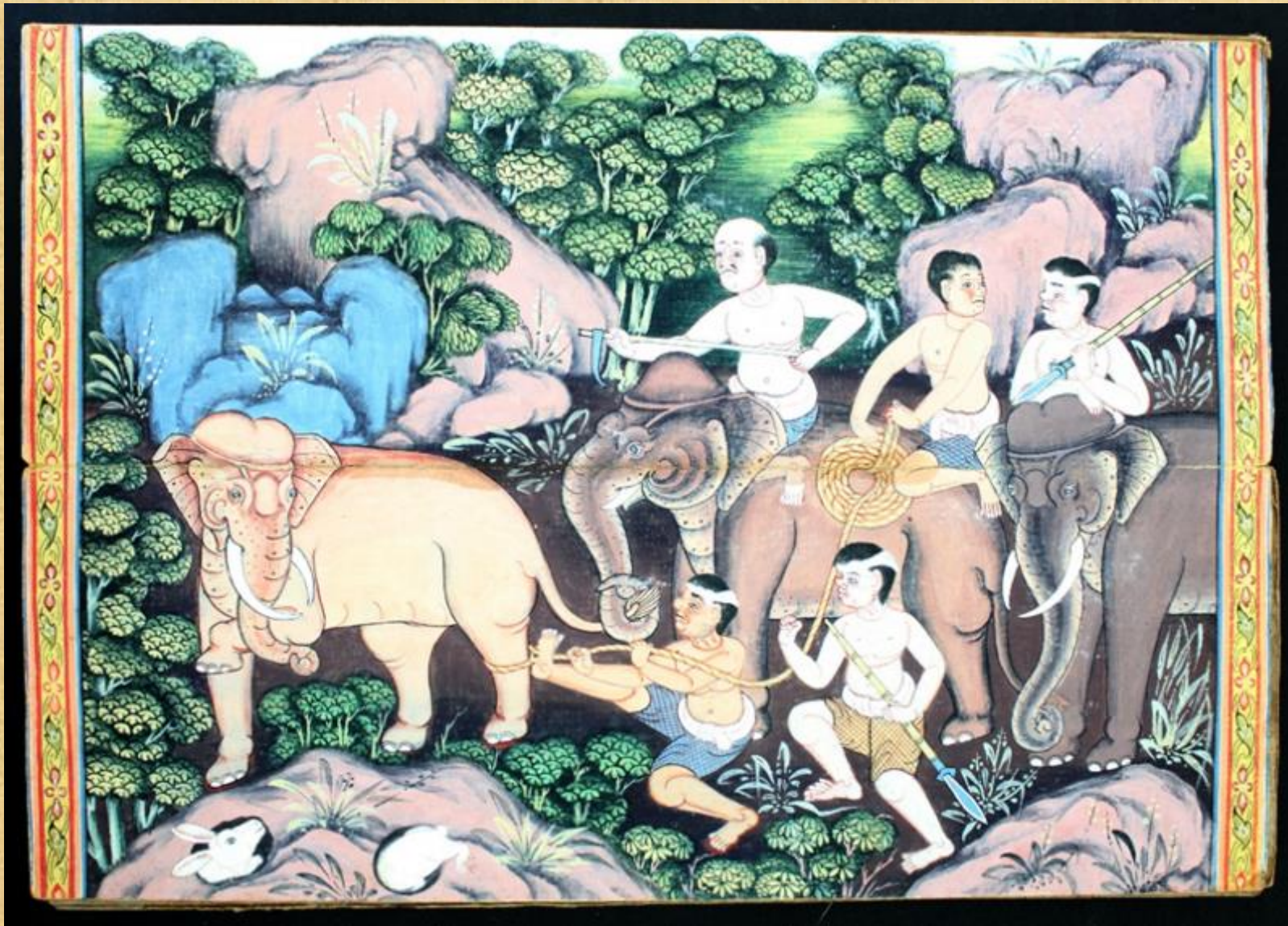
- ❖ เป็นวิชาที่ว่าด้วยการคชกรรมต่าง ๆ ได้แก่ การจับข้าง หรือ การคล้องข้าง การดูแลลักษณะข้างและการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ เกี่ยวกับข้าง
- ❖ การวังข้าง
- ❖ การโพนข้างกลางแปลง หรือ การแซกโพน
- ❖ การสร้างเพนียด (คอก) จับข้างในป่า
- ❖ การจับข้างในเพนียดที่สร้างขึ้นกลางป่า หรือเรียกสั้น ๆ ว่า การจับข้างในคอก

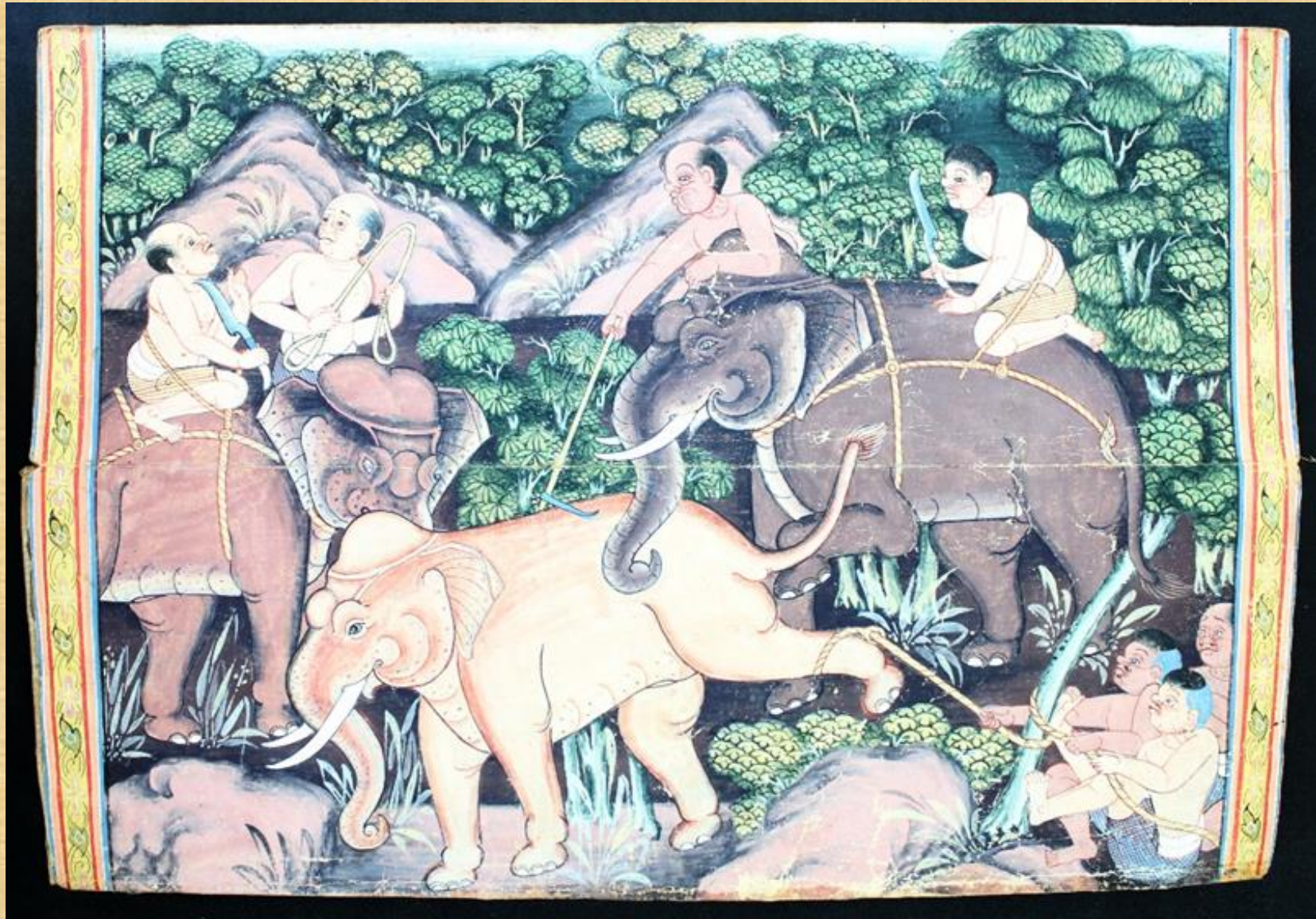
ตำราชี้ข้าง เลขที่ ๙๓

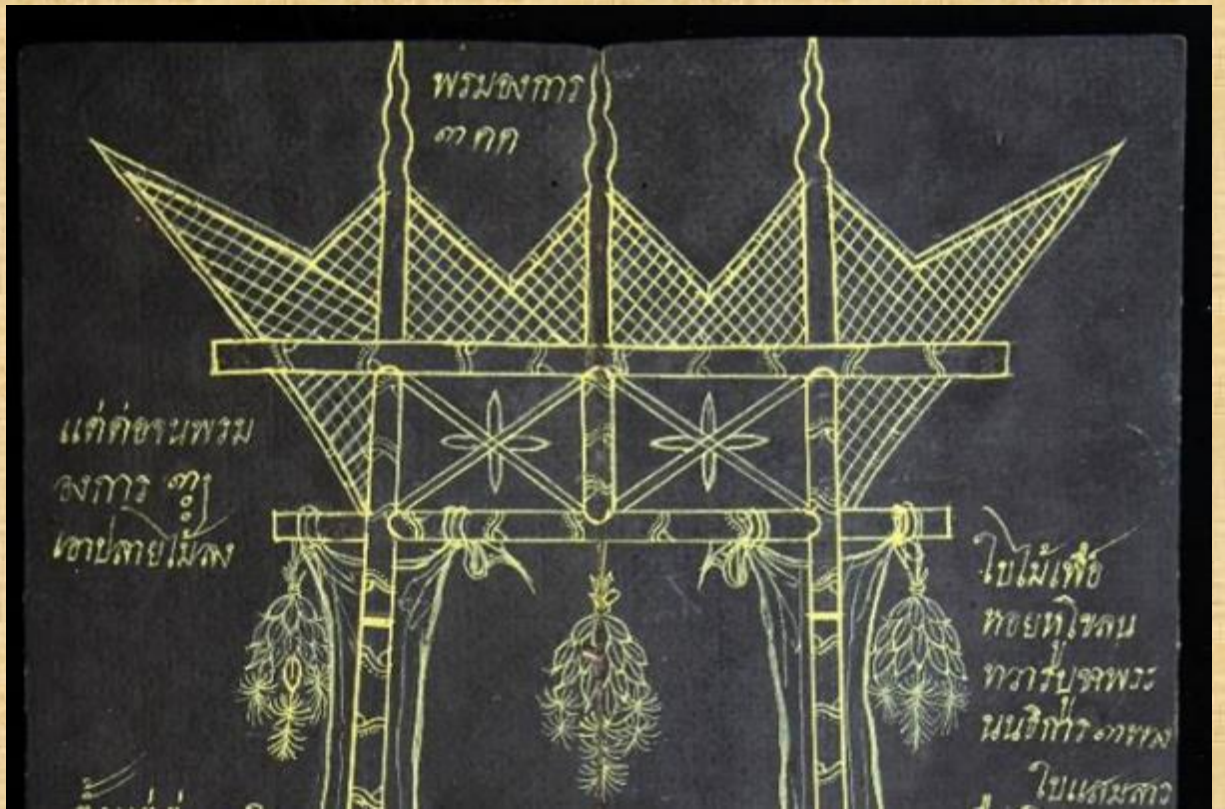
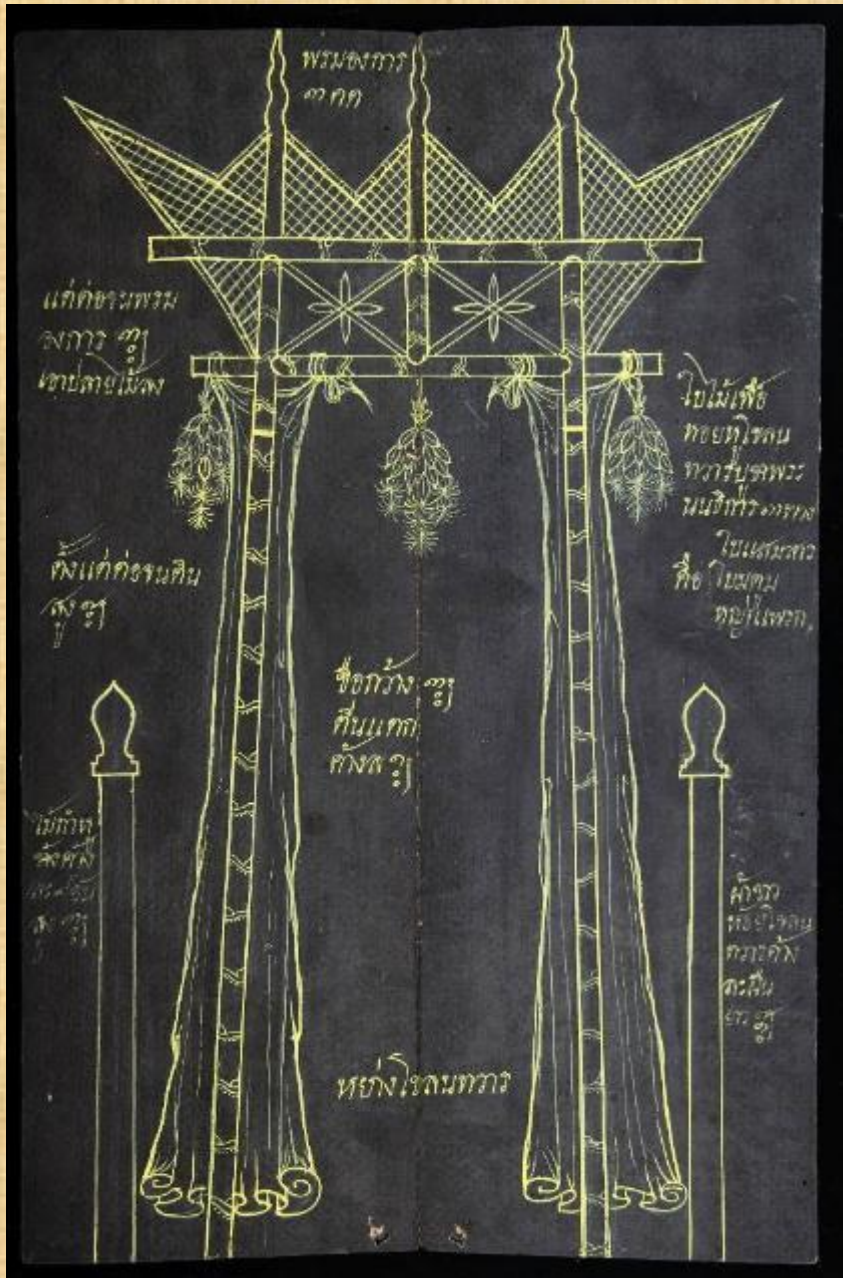
ตำราชี้ช้าง เลขที่ ๙๓

ตำราชี้ข้าง เลขที่ ๙๓

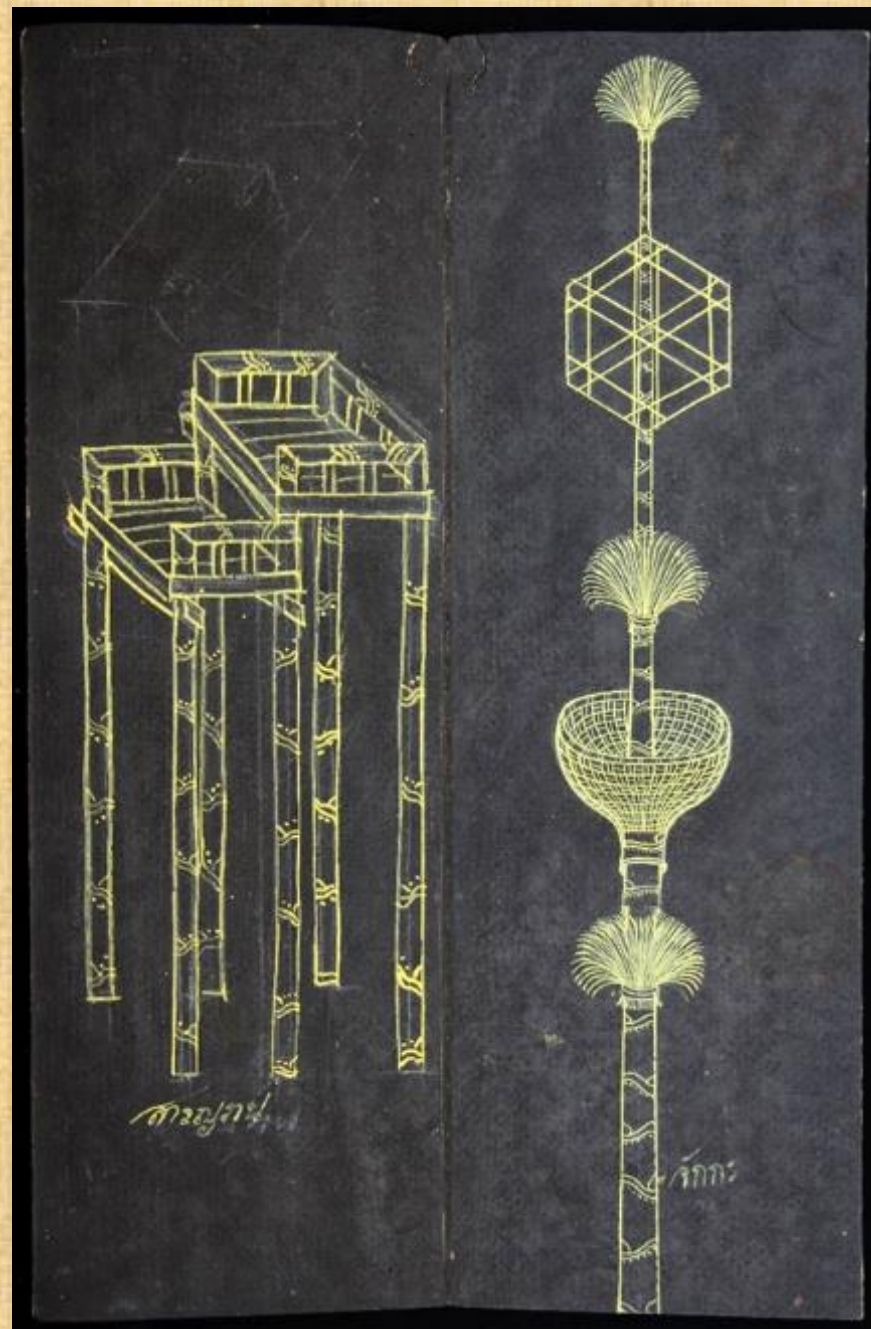

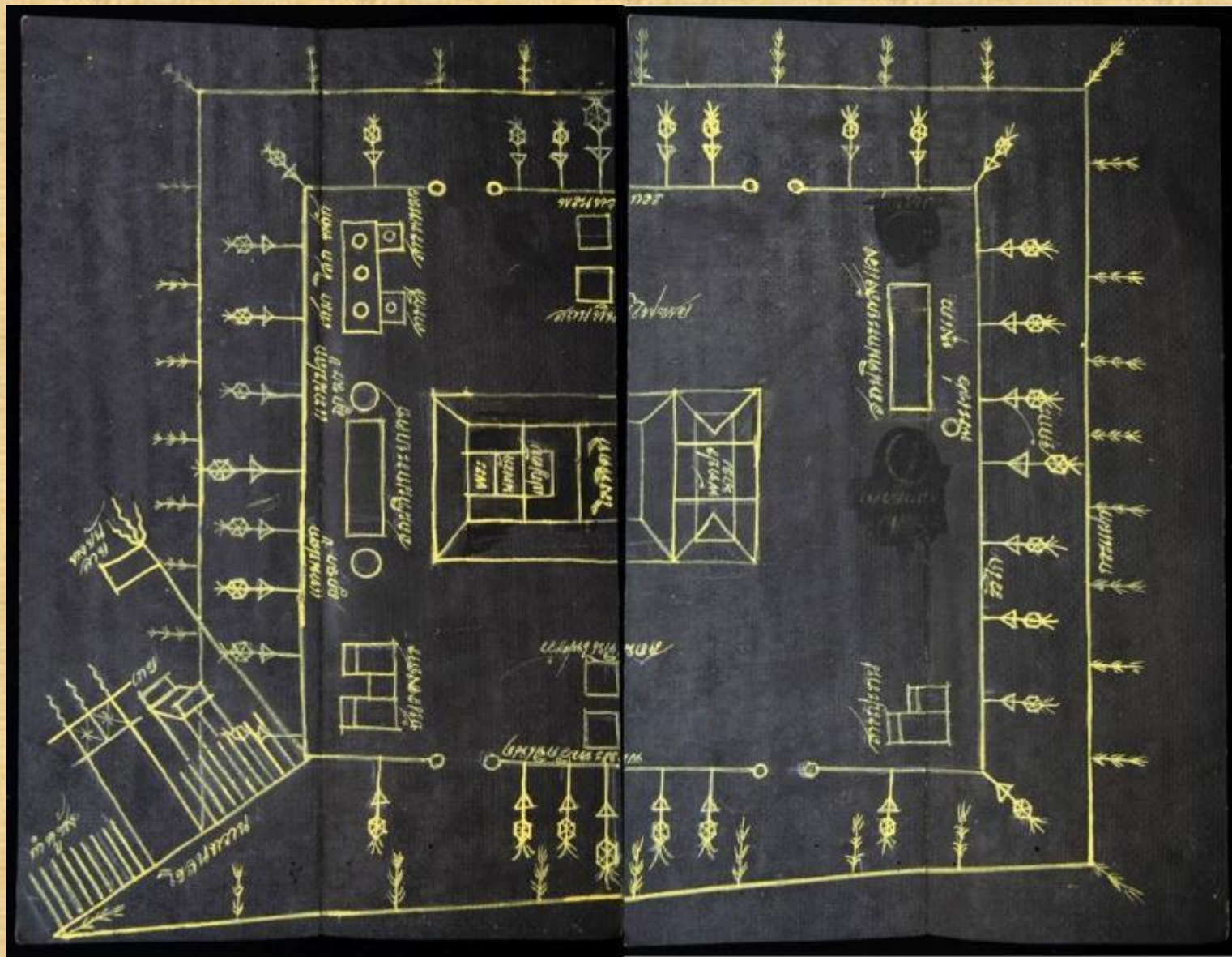
ตำราชี้ช้าง เลขที่ ๙๓

พระราชพิธีถนนไชยบาศรับข้าง เลขที่ ๑๖๕

พระราชพิธีถนนไชยบาลรับข้าง
เลขที่ ๑๖๕

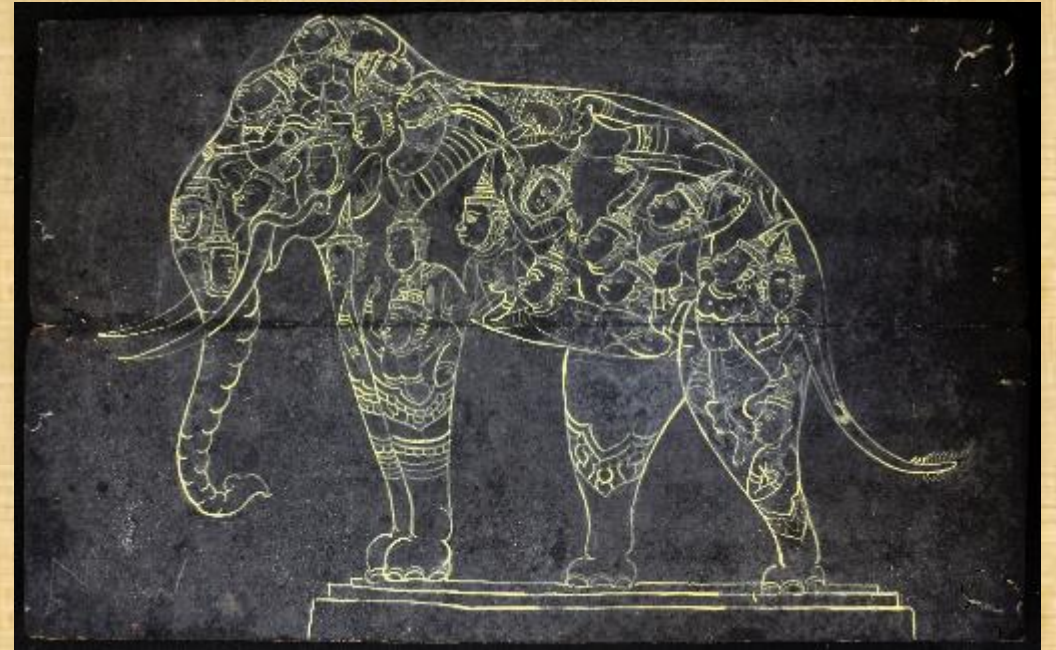
พระราชพิธีถนนไชยบาลรับช้าง
เลขที่ ๑๖๕

เทวดารักษาในตัวช้าง

- นมัสการคุณครูแล้วให้บูชาเทวดาประจำทิศทั้งสี่หรือท้าวจตุโลกบาล เสร็จแล้วจึงกระทำการบูชาเทวดาและฤๅษีที่อยู่ในตัวช้าง

ตำราช้าง ฉบับหลวง รัชกาลที่ ๒
เลขที่ ๑๖๘

ตำราช้าง ด้วยกำเนิดและลักษณะช้างต่างๆ
เลขที่ ๑๔

การเลี้ยงและดูแลรักษาช้าง

- ❖ ปรนด้วยหญ้าตามเดือน
- ❖ การเก็บพืชสมุนไพรรักษาช้าง
- ❖ แต่งยาตามฤดู
- ❖ ตำรายาแก้ช้างผอมและแต่งยารักษาตามฤดู

ปรนด้วยหญ้าตามเดือน

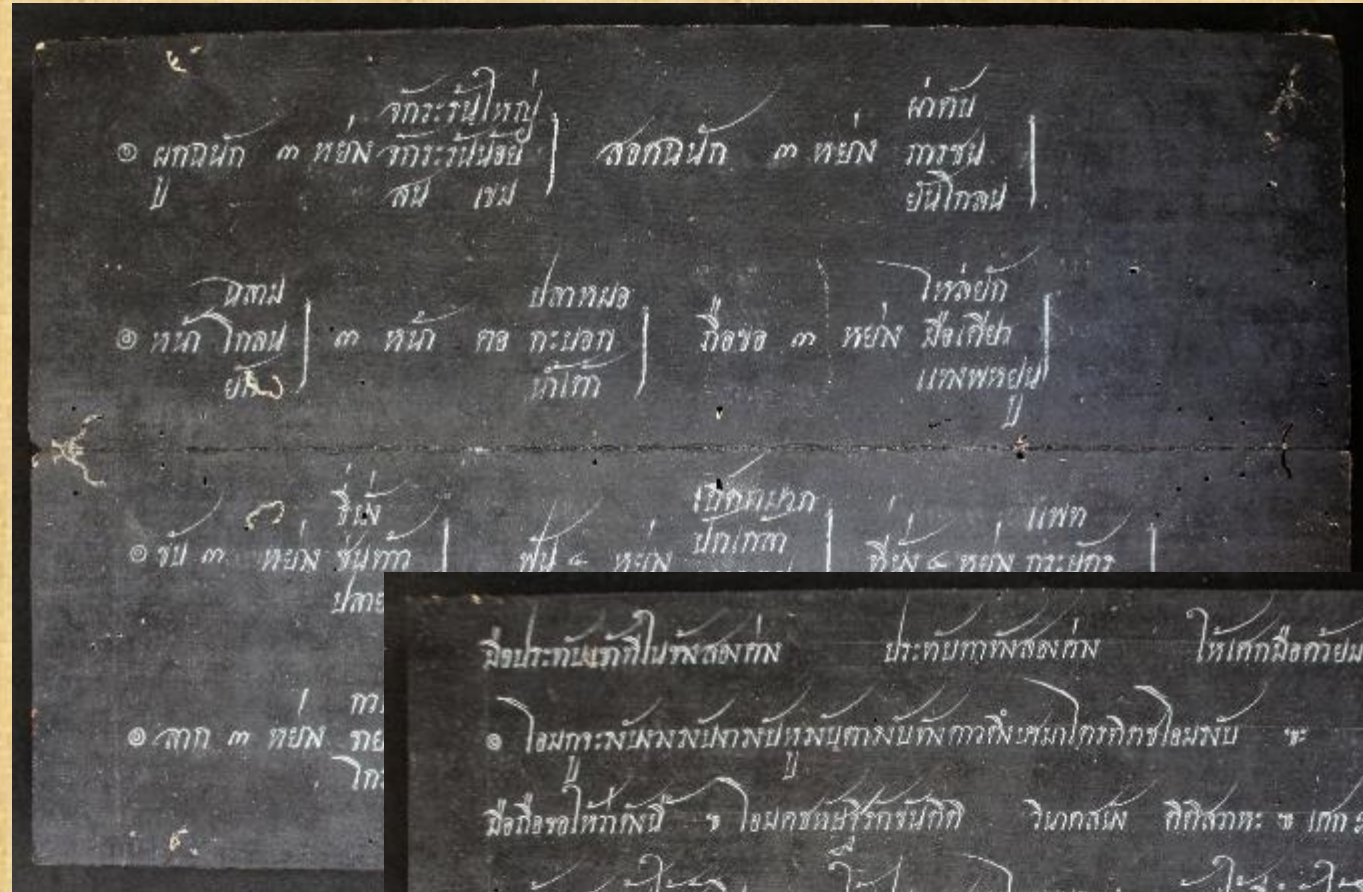
เดือน	หญ้าที่ควรให้ข้างกิน
๕, ๖, ๗	หญ้าปล้องเกลี้ยง, หญ้าระบัดเขม, หญ้าชันกาศ
๘, ๙, ๑๐	หญ้าปล้องหิน, หญ้าปล้องคายน, หญ้าหวาย
๑๑, ๑๒, ๑	หญ้าละมาน, หญ้าปล้องทั้งสอง
๒, ๓, ๔	หญ้าไซ, หญ้าแพรก

การเก็บพืชสมุนไพรรักษาข้าง

เวลา วัน	เช้า	สาย	เที่ยง	เย็น	พลบ	ค่ำ	ดึก	เที่ยง คืน	ใกล้รุ่ง	ใกล้ขึ้น
อาทิตย์	ใบ	-	ราก	-	-	เปลือก	-	ดอก	ลูก	-
จันทร์	ราก	แก่น	ใบ	-	-	เปลือก	ดอก และลูก	-	-	-
อังคาร	ใบ	เปลือก	ต้น	-	ดอก และลูก	ราก	-	-	-	-
พุธ	ราก	ใบ	เปลือก	-	-	แก่น	-	-	-	ดอก และลูก
พฤหัสบดี	แก่น	ใบ	ราก	ดอก และลูก	-	เปลือก	-	-	-	-
ศุกร์	ใบ	ราก	เปลือก	ลูก	-	แก่น	ดอก	-	-	-
เสาร์	ราก	-	เปลือก	-	ดอก และลูก	ราก และ แก่น	-	-	-	-

วิชาคชยุทธ

- การจับเชิงข้าง
คือ การฝึกหัดข้าง

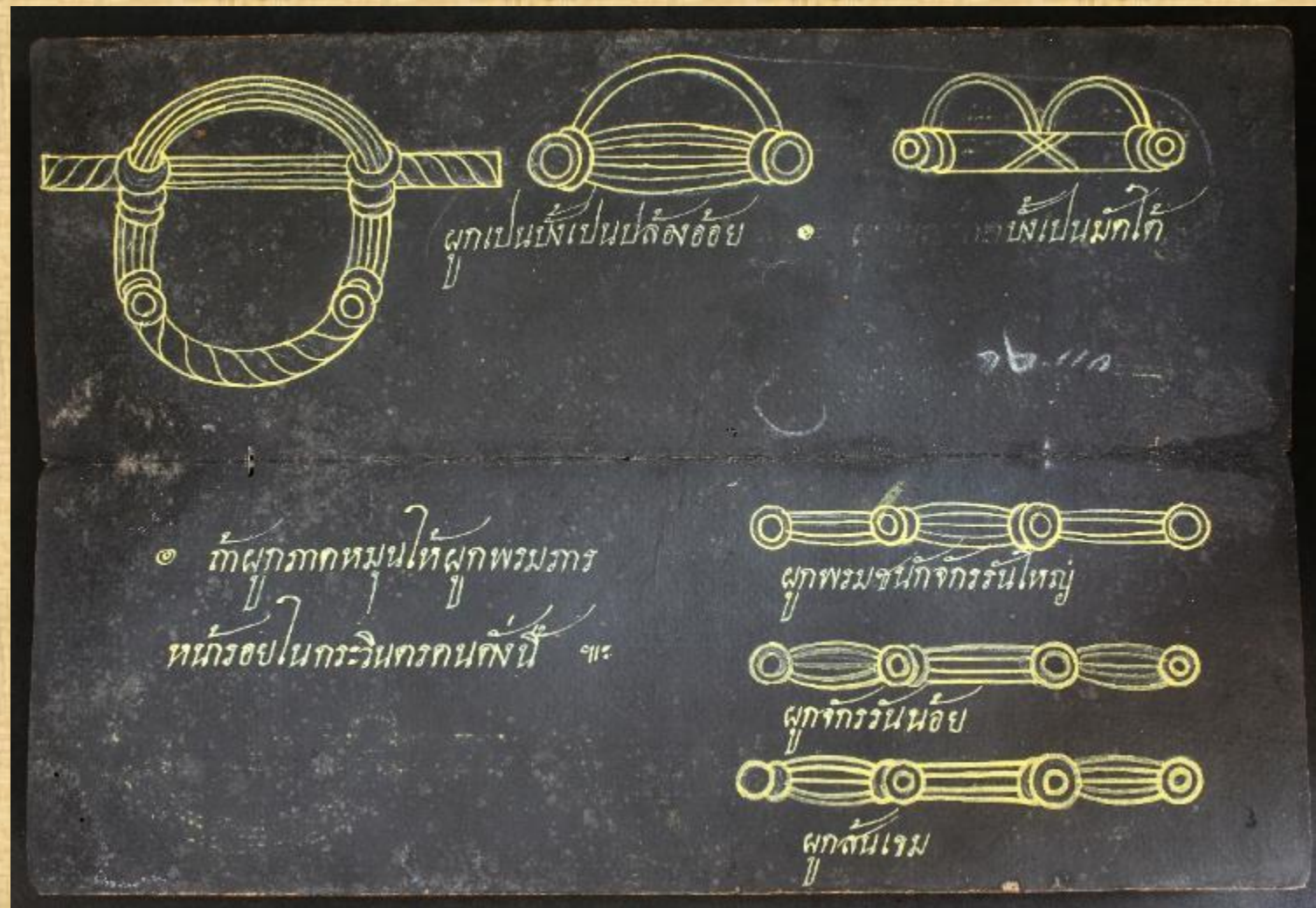
วิชาคชยุทธ
เลขที่ ๑๖๓

กลผูกชนัก

- **ชนัก**

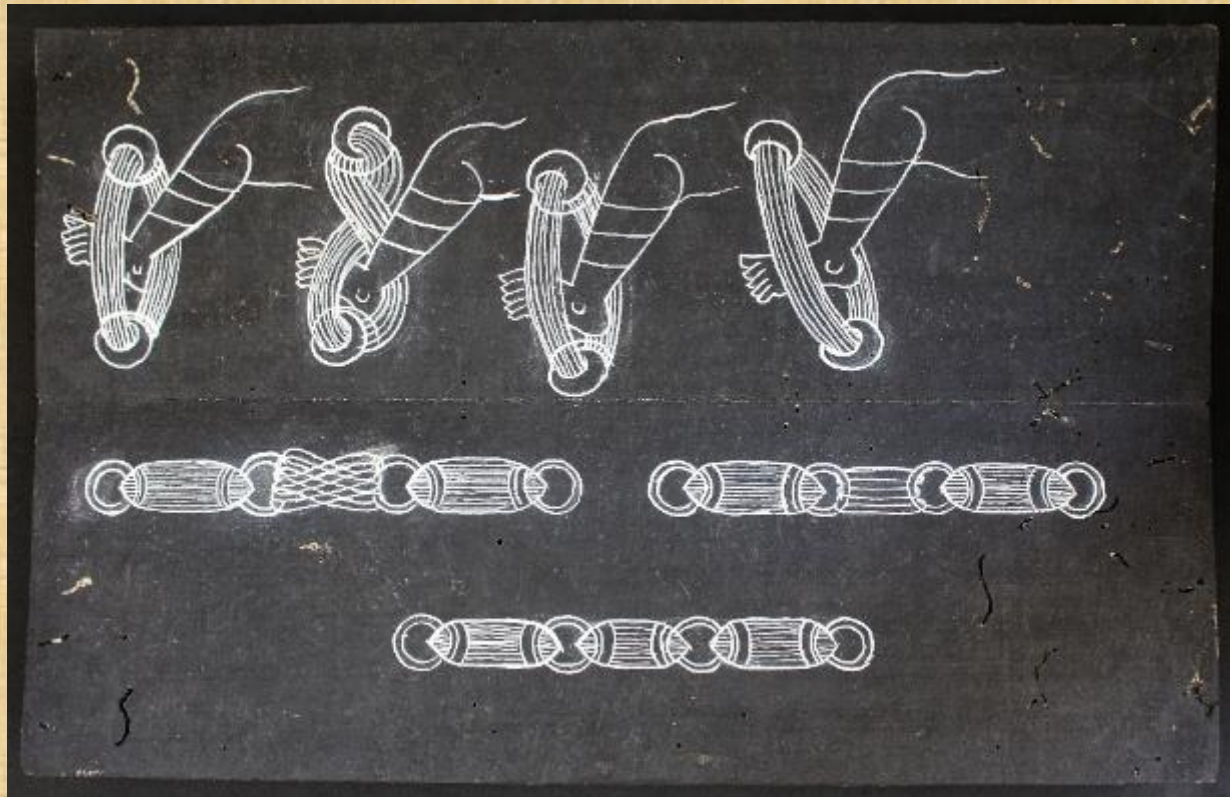
- หมอช่างระดับครูบาและหมอสดำ ใช้ชนักทำด้วยหวงทองเหลือง
- หมอเสถียงและควาญทั่วไปใช้หวงเหล็ก
- ในการคล้องช้าง ควาญจะคล้องสายชนักไว้ที่คอติดตัวตลอดเวลา ด้วยถือว่าเป็นของสูงบอ กศักดิ์ และสถานภาพของหมอช่างและควาญ
- เมื่อขึ้นนั่งบนคอช้างก็จะพาดสายชนักไว้ที่คอช้าง ทั้งปลายสายชนักห้อยไว้ ๒ ข้าง หวังที่ปลายสายชนักใช้เป็นที สอดนิ้วหัวแม่มือ เพื่อยึดไว้กันพลัดตกจากหลังช้าง ขณะช้างวิ่งหรือพืดเหวี่ยง เป็นประโยชน์เช่นเดียวกับโกลนที่อานม้า

วิธีการผูกชนัก มี ๔ อย่าง คือ
 ผูกอย่างจักระรันใหญ่
 ผูกอย่างจักระรันน้อย
 ผูกอย่างสนเข็ม
 ผูกอย่างแทงเถวน

ตำราความรูปร่างพระที่นั่ง เลขที่ ๑๔๑

วิชาคชยุทธ เลขที่ ๑๖๓

วิชาคชยุทธ เลขที่ ๑๖๓

เรื่องข้างข้าง
๕๖ ๓๓๓๓๓๓

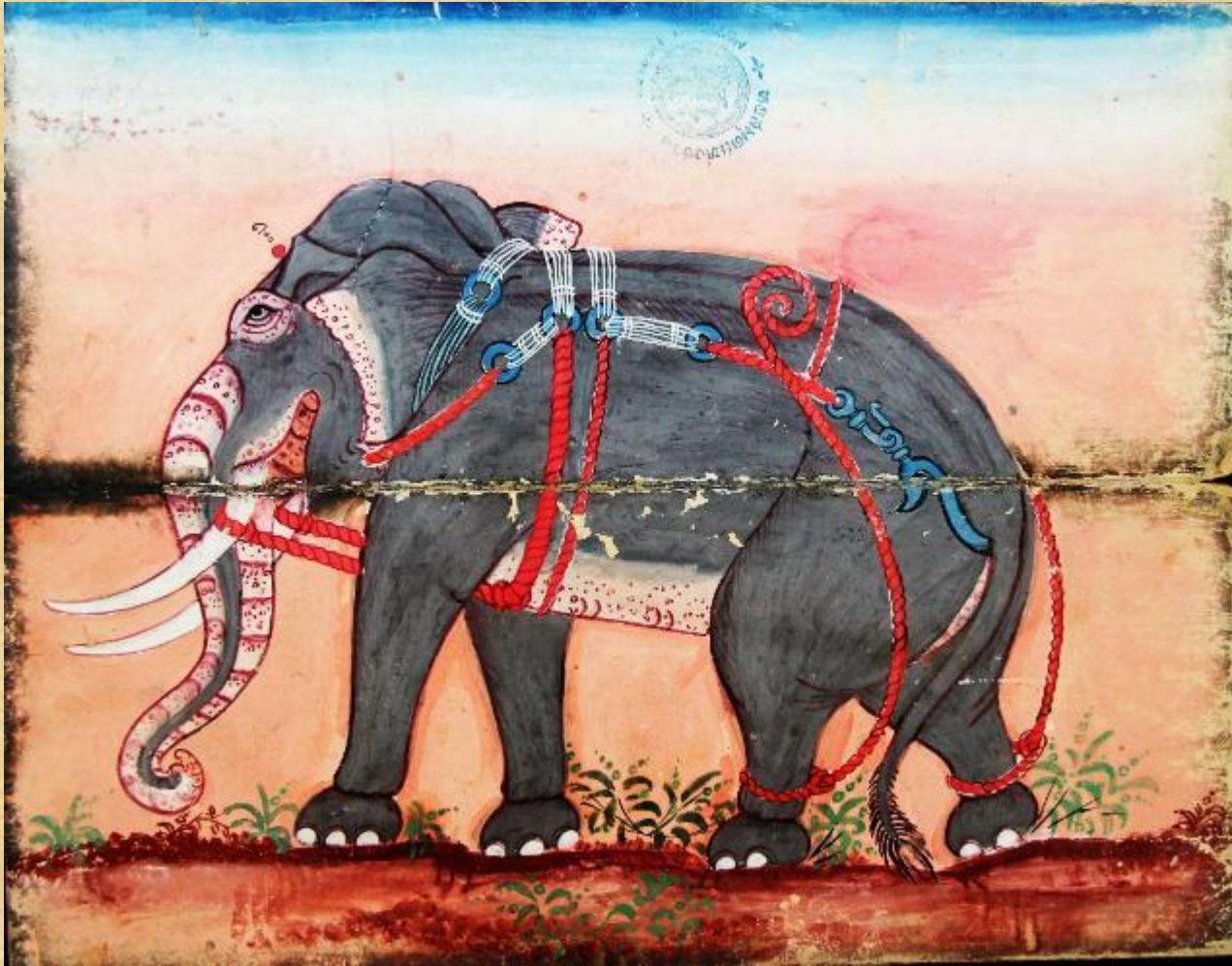

ภาพจากเฟสบุ๊ก : เรื่องข้างข้าง

ภาพจากเฟสบุ๊ก : สันต์ สุดใจ

ตำราช้าง ข้าง เลขที่ ๙๒

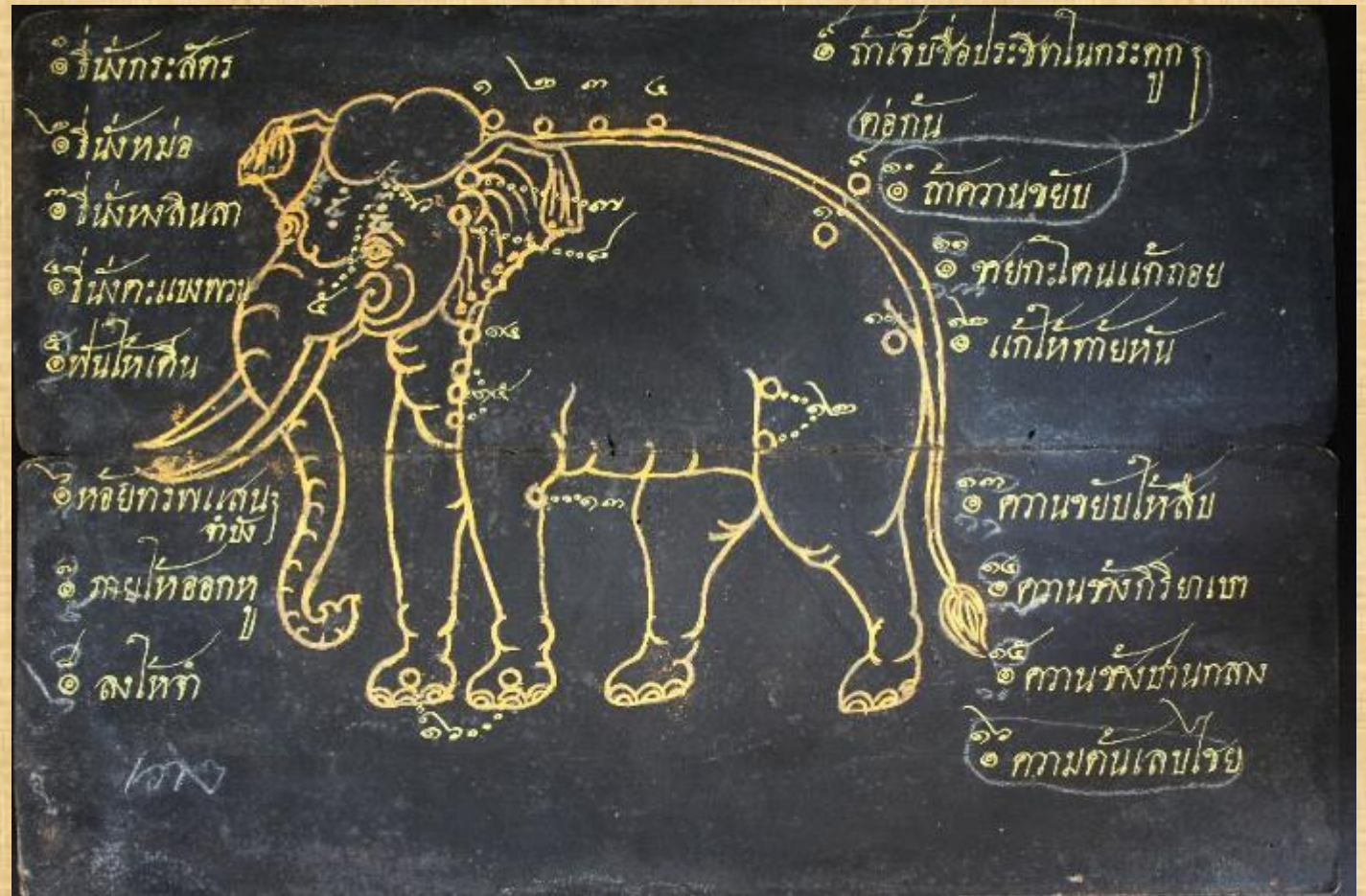
กลวิธีขี่ช้าง หรือวิธีการจับขี่ช้าง

ตำราช้าง ฉบับหลวง รัชกาลที่ ๒ เลขที่ ๑๖๘

ตำแหน่งที่นั่งบนหลังช้าง

ที่นั่งบนหลังช้างแบ่งเป็น ๔ ที่ คือ ที่นั่งกษัตริย์ ที่นั่งหมอ ที่นั่งสะ
และที่นั่งตะแบงพวน

ตำราความรู้อันพระที่นั่ง
เลขที่ ๑๔๑

ตำราชี้ช้าง เลขที่ ๙๒

ตำแหน่งที่เจ็บของข้าง มี ๑๓ จุด ดังนี้

๑. บั้นไคเพชฌุ หรือ บั้นไคแก้ว

๒. เต้าผุดตะเมาะแอะ หรือ เต้าผุดสบตะเมาะแอะ

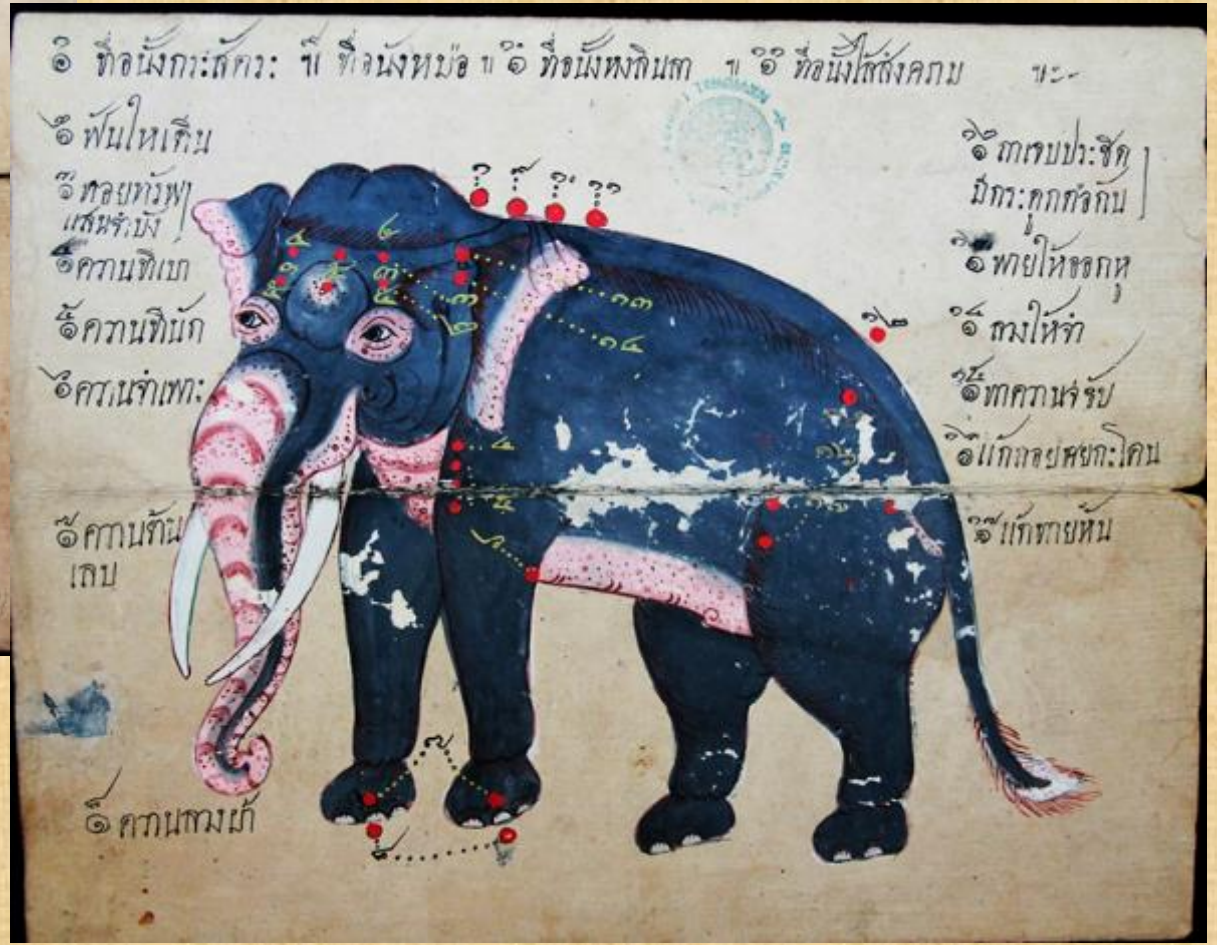
๓. นกต๋องกล้อง ๔. บั้งหึ่ง หรือ บั้งหิง ๕. เวียนเทียน

๖. สะแกเวียน ๗. สะเกาทะลาย หรือตะเกาทะลาย

๘. หึ่งหาย ๙. เต้าผุดนอก ๑๐. ต๋องกล้องนอก

๑๑. พรานสงวน หรือนกกระจอกต๋องกระเบื่อง

๑๒. ฎผาทะลาย หรือ ฎเขาทะลาย ๑๓. บั้นไคแก้ว

ตำราชี้ข้าง เลขที่ ๙๒

ตำราพระนารายณ์ประทมสินธุ์
เลขที่ ๖๐

ตำราควาญช้างพระที่นั่ง
เลขที่ ๑๔๑

ภาพจากเฟสบุ๊ค : สันต์ สุดใจ

© บริบูรณ์แล้วทุกประการแล ฯ๑๓